

TAHMİS MADE TO NECATİ BEY GHAZALS

İlyas KAYAOKAY*

* Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı A.B.D

E-mail: kayaokay_2323@hotmail.com

Copyright © 2018 İlyas KAYAOKAY. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

A type of poem tahmis, is a kind of similar poem, usually a ghazal or eulogy couplets, is the name of a poem established by another poet, with the same rhyme and three lines in his vein. In this study, the tahmis written to the ghazal of Necati, one of the founders of ottoman literature, will be examined.

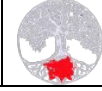
As a result of the screening of hundreds of religious and poetry magazines, Necatî had 17 different ghazals and 31 tahmis made by 24 poets. In addition, 3 poems seem to be 6 tesdis. The poems of Necati, Celâlî, Rahmî and Mu'îdî's 3; Muhibbî's 2; Âhî, Aşkî Mustafa, Bâkî, Cenâbî, Çâkerî, Efserî, Fazlî, Fehmî, Fevrî, Figânî, Hayâtî, Hecrî, Hilâlî, Mihrî, Nazmî, Nefîsî, Remzî, Semmî, Ulvî and Yetîmî's written one tahmis. In our work; some evaluations will be made based on these tahmis.

Keywords: Necati, Tahmis, Tesdis, Ghazal, Poetry Magazines.

NECÂTÎ BEY'İN GAZELLERİNE YAPILAN TAHMİSLER

ÖZET

Bendlerle kurulan bir nazım şekli olan tahmis bir nevi nazire olup, genellikle bir gazelin veya kasidenin beyitlerinin üzerine, başka bir şair tarafından aynı kafiye ve vezinde üç mısra eklenerek oluşturulan muhammeslerin adıdır. Bu çalışmada dîvân edebiyatının kurucularından olan Necâtî Bey'in gazellerine yazılan tahmisler inceleme konusu yapılacaktır.

Yüzlerce dîvân ve şiir mecmûalarının taranması neticesinde Necâtî Bey'in 17 farklı gazeline 24 şair tarafından yapılan 31 tahmis tespit edilmiştir. Ayrıca 3 gazeline de 6 tesdisin olduğu görülmektedir. Necâtî'nin gazellerine Celâlî, Rahmî ve Mu'îdî'nin 3; Muhibbî'nin 2; Âhî, Aşkî Mustafa, Bâkî, Cenâbî, Çâkerî, Efserî, Fazlî, Fehmî, Fevrî, Figânî, Hayâtî, Hecrî, Hilâlî, Mihrî, Nazmî, Nefîsî, Remzî, Semmî, Ulvî ve Yetîmî'nin yazdığı bir tahmis vardır. Çalışmamızda genel olarak; bu tahmislerden hareketle bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necâtî, Tahmis, Tesdis, Gazel, Mecmûa.

GİRİŞ

Sözlükteki karşılığı “beşleme, bir şeyi beş kat veya beş köşeli yapma” şeklinde olan “tahmis” (hums kökünden), edebî terim olarak; genellikle bir gazelin yahut kasidenin beyitlerinin üzerine, başka bir şair tarafından aynı kafiye ve vezinde üç mısra daha eklenerek oluşturulan muhammeslerin adıdır. Bir şair, başka bir şaire ait bir gazeli tahmis edebileceği gibi kendi yazdığı bir gazeli de muhammes haline getirebilir. Beyitlerin üzerine üçer mısra eklenmesi dışında beyitlerin arasına üçer mısra ilave edilerek yapılan tahmisler de vardır. Bu ikinci metot kullanılırsa *taştir* yahut diğer adıyla *mutarrafa tahmis* adını alır. Tahirü'l-Mevlevî, taştir/teştirin bir çeşit terbi' (iki mısraı dört mısraa çıkarma) olduğunu söyleyerek tahmiste kullanılan bu ikinci yöntem için tahmis-i mutarrafa tabirinin daha doğru bir kullanım olacağını ifade eder. Nadir de olsa beyitlerin hem üzerine hem arasına mısralar eklenerek oluşturulmuş tahmis ve tahmis-i mutarrafa karması muhammesler de görülmektedir. Bendlerle kurulan bir nazım şekli olan tahmiste, bend sayısı gazellere paralel olarak 5 ve 7'dir. Şairler tahmis yazarken genellikle bend sayısında bazı tasarruflarda bulunmuşlar, gazellerde bazı beyitleri atlamışlardır. Bunun dışında gazelin kelimelerinde de bazı değişiklikler yapma hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Tahmisin kafiye düzeni; **aaaab- bbbba- cccca...** taştirin kafiye düzeni; **aaaab- bbbba- cccca...** biçimindedir. (Dilçin, 2005: 223-227; Erdoğan, 1997: 20-25; İpekten, 2007: 100-103; Gökalp, 2012: 143; Kurnaz ve Çeltik, 2011: 200-206; Tahirü'l-Mevlevî, 1973: 141-142)

Tahmis yazmak bir nevi nazire yazmaktır. Tahmis, nazireden daha zordur zira bir tahmisten üç nazire gazel çıkar. Akün, tahmis yazmanın nazire yazmaktan daha çok ustalık ve şiire hâkimiyet isteyen bir iş olduğunu söyler. “*Meydana getirilen manzumenin şiirin aslı derecesinde kuvvetli olması, ona fikir ve tasavvurca olduğu kadar üslûpça da uygunluk göstermesi gerektiğinden tahmiste başarılı olmak kolay değildir. Bu yapılan iş, başkasının gazelini adaptasyon ve özümseme mahsulü bir katılımla geniş hacimde bir manzume çapına yükseltmeye yönelik bir sanat cehti isteyen, dîvân şiirinin nazirelerde olduğu gibi daha mükemmeli, daha güzeli elde etme yolunda bir başka atölye çalışmasıdır. Bunu yapandan beklenen, öbür şairin şiirine kattıklarının onun elinden çıkmış gibi tabii ve asla uygun düşmesidir.*” (Akün, 2014: 105)

Dîvân edebiyatında diğer musammatlara nazaran tahmis, daha fazla ön plana çıkarak bir edebî gelenek halini almış, pek çok örneği ortaya konulmuştur. Dîvân edebiyatının ilk devrelerinden itibaren hemen her yüzyılda dîvânlarda ve şiir mecmûalarında rastladığımız tahmisler kendi içerisinde de bir nazire geleneği oluşturmuştur. Bir şairin anlam ve ahenk bakımından pek de güçlü olmayan bir gazeline, özellikle aynı asırda pek çok tahmisin yazılması, şairlerin “en güzel

tahmisi ben yazarım” anlayışıyla hareket ettiklerini, birbirlerinden görerek bir edebî yarış içerisinde tahmis yazdıklarını göstermektedir. Şeyh Gâlib, Leyla Hanım, Şeref Hanım Beylikci Arif ve Keçeci-zâde İzzet Molla en çok tahmis yazan şairlerdendir. Derviş Azbî gibi bazı şairlerin sadece tahmislerden müteşekkil dîvânları mevcuttur.

Eski Türk edebiyatı sahasında tahmis ile ilgili çalışmalara baktığımızda genellikle; bir şairin sadece bir gazeline yahut bir kasidesine yazılan tahmislerin ele alındığı görülmektedir.¹ Bir şairin bütün gazellerine yazılan tahmislerin ele alındığı sadece bir çalışma² vardır. Biz de bu çalışmamızda Dîvân edebiyatının kurucularından kabul edilen 15. asrın “mektepe sahibi” şairi Necâtî Bey'in (ö.1509) gazellerine yapılan tahmisleri inceleyeceğiz.

Necâtî Bey'in (Tarlan, 1992; Çavuşoğlu, Tarihsiz ve 2001; Pala, 1998; Sinan, 2005; Kaya, 2006 ve 2013; Ersoy, 2015; Çetin, 2016) gazellerine yapılan tahmislerle ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada; yüzlerce dîvân ve mecmûanın taranması sonucu elde edilen tahmislerin tanıtılması hedeflenmektedir. Çalışmada tespit ettiğimiz çok az sayıdaki tesdislerden de kısaca bahsedilmiştir. Tahmis yazılan gazeller, Tarlan'ın neşrindeki gazelle numaralarına göre tasnif edilmiştir. Derlediğimiz tahmis metinlerine çalışmada yer verilmeyecektir. Çalışmanın hacmini gereksiz yere uzatmamak için böyle bir tasarrufta bulunduk. Zaten tahmislerin yer aldığı kaynaklar ifade edilmiştir.

Esas gayemiz bundan sonra yapılacak tahmis çalışmaları için bir inceleme modeli oluşturmaktır. Çalışmada dikkat ettiğimiz başlıca hususlar; Necâtî Bey'in gazellerine yapılan tahmislerin genel olarak tanıtımı, tahmislerde yer alan Necâtî'ye ait beyitlerle Tarlan'ın neşrindeki beyitler arasında ne gibi farklılıkların olduğunu tespit etmektir. Tahmis yazan

¹ Tietze, Andreas (1951). “16. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili: Âgehî Kasidesi ve Tahmisleri” İ.Ü Türkiyat Mecmuası, Sayı 9, s. s. 113-138.

Andı, M. Fatih (1997). “Muallim Naci'nin “Lisan-ı Fâtih'ten” ve “Selimiyye” Şiirlerine Yazılan Nazire, Terbi' ve Tahmisler” İlmî Araştırmalar, Sayı 5, s.s. 41-61.

Enfel, Doğan ve Tıghı, Fatih (2005). “Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 33, s.s. 41-96.

Zülfe, Ömer (2006). “Yahyâ Bey'in Bir Gazeline Bâkî'nin İki Tahmisi” Ayla Demiroğlu Kitabı, (Ed: Âdem Ceyhan) İstanbul, s.s. 413-418.

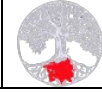
Bektaş, Ekrem. (2008). “Nâbî'nin Bu Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler” Gazi Türkiyat, Sayı 3, s.s. 51-66.

Sevgi, Ahmet (2009). “Bâkî'nin “Ancak” Redifli Gazeline Yazılan Tahmis ve Tesdisler” A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, Erzurum, s.s. 385-393.

Kayaokay, İlyas (2016). “Nâbî'nin Meşhur “Görmüşüz” Redifli Gazeline Yazılan Nazireler ve Tahmisler” Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal, Sayı 9, s.s. 1-23.

Bektaş, Ekrem. (2008). “Nâbî'nin Bu Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler” Gazi Türkiyat, Sayı 3, s.s. 51-66.

² Seyidov, F. (2012). “Fuzûlî Gazellerine Yazılan Tahmis ve Nazireler” (Türkiye Türkçesine Aktaran: Günay Kâzım Çatalkaya), Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı 8, s.s. 147-155

şairlerin tahmisteki üslubu, tahmininin başarısı gibi hususlara değinilmemiştir. Sonuç bahsinde genel itibariyle bu tahmislerle ilgili bir değerlendirme yapılmış olup bütün veriler tabloya aktarılarak özetlenmiştir.

1. NECÂTÎ BEY'İN TAHMİS YAZILAN GAZELLERİ

1.1. 1. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın ilk gazeli (Tarlan, 1992: 151), 5 beyitten müteşekkil;

Aldum agzun ölçüsini zerre denlü yok vefâ
Pür-cefâsın hey güneş yüzlü habîbüm Mustafâ

beytiyle başlayan naat gazeldir. Bu gazele **Edirneli Nazmî**'nin (ö.1555) yazdığı bir tahmis vardır. Nazmî, 5 beyitlik gazelin tamamını, beyit sırasına uygun bir şekilde tahmis etmiştir. Tahmis edilen beyitlerde birkaç kelime farklılığı mevcuttur. İkinci beyitteki “kanım” kelimesi “yaşım”; dördüncü beyitteki “seng-dil” kelimesi “ol senün”; beşinci beyitteki “oransız” kelimesi tahmiste “mutavvel” şeklindedir. Bu tahmis, Nazmî Dîvânı'nda yer almaktadır. (Üst, 2011: 734-735)

1.2. 3. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nda 3. sırada bulunan gazel (Tarlan, 1992: 151-152); 9 beyitten müteşekkil “bir yana” redifli gazeldir.

Halk-ı 'âlem bir yana oldu bu şeydâ bir yana
Gülşen-i kûyun komazam olsa dünyâ bir yana

matlaıyla başlayan gazele, tespit edebildiğimiz kadarıyla Manastırlı Celâlî (ö.1574), ve Bursalı Rahmî (ö.1567) olmak üzere iki şair tahmis yazmıştır. Her iki şairin de ortak özelliği; hem 16. asır şairlerinden olması hem de Necâtî'nin gazellerine üçer tahmis yazmış olmalarıdır.

Celâlî, Necâtî'ye ait gazelin 7 beytine tahmis yazmış olup sekizinci ve dokuzuncu sıradaki beyitleri tahmis dışında bırakmıştır. Tahmisteki gazelin beyitlerinin sırası Necâtî Dîvânı'ndaki gazelle aynıdır. Ancak bazı kelimelerinde farklılıklar görülmektedir. İlk beyitteki “oldu bu şeydâ” ibaresi “bî-çâre تنها” şeklinde; dördüncü beyitteki “senden” kelimesi “andan” şeklinde; beşinci beyitteki “kimsene karşı duramaz” ibaresi tahmiste “kimse karşı dura mı ger” şeklindedir. Bu tahmis Manastırlı Celâl Dîvânı (Güneş, 2013: 265-267) dışında, Millî Kütüphane'de Yz A 803'de kayıtlı bir şiir mecmûasında 66b-67a varakları arasında da yer almaktadır.

Rahmî, Necâtî'ye ait gazelin 5 beytine tahmis yazmış olup bu beyitler sırasıyla; birinci, üçüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sıradaki beyitlerdir. Tahmis yazılan beyitlerde bazı kelime farklılıkları görülmektedir. Necâtî'nin gazelinin ilk beytindeki “oldu bu şeydâ” ibaresi tahmiste “bî-çâre تنها” şeklinde; beşinci beyitteki “nâsıl” kelimesi “zâhid” şeklindedir. Bu tahmis, Bursalı Rahmî Dîvânı'nda (Erdoğan, 2011: 286-287) ve bazı şiir mecmûalarında [06 Mil Yz A 1641, 277a; 06 Mil Yz A 2745, 23b-24a; 06 Mil Yz A 4277, 117a; TDK Kütüphanesi, Yz A 503, 30b] görülmektedir.

1.3. 67. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 67. gazeli (Tarlan, 1992: 180), 6 beyitten oluşan "begler" redifli manzumedir.

Bir âlây oldı perî şîvelü âhû begler
Gözi âhûların âlâyına yâ Hû begler

matlarıyla başlayan bu gazele, üç tahminin yazıldığı görülmektedir. Bu şairlerin tamamı 16. asır şairleridir. Devrin en önemli şairi Bâkî (ö.1600), Necâtî'ye çokça nazire³ yazmış olan Mu'îdî (ö.1585) ve Fevrî (ö.1571) bu gazele tahmis yapan şairlerdir. Mu'îdî, Necâtî'nin gazellerine yazdığı 3 tahmis ile en çok tahmis yazan üç şairden biri olmuştur. Yazdığı tahmisler Dîvânı'nın yanı sıra çeşitli şiir mecmûalarında da görülmektedir.

Bâkî, Necâtî'nin "begler" redifli 6 beyitlik gazelinin bütün beyitlerini tahmis etmiştir. Bu tahmiste kelime farklılıkları görülmemekle birlikte beyitlerin sırasında bazı değişiklikler mevcuttur. Gazelin sırasıyla, birinci, ikinci, dördüncü, beşinci, üçüncü ve altıncı sıradaki beyitlerine tahmis yapmıştır. Bu tahmis Bâkî Dîvânı'nda yer almaktadır. Ayrıca Sermet Çifter Kütüphanesi No: 398'de kayıtlı bir şiir mecmuâsında varak 12b'de bu tahminin kayıtlı olduğu görülmektedir.

Fevrî, bu gazelin tüm beyitlerine tahmis yapmıştır. Sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü, beşinci, dördüncü ve altıncı sıradaki beyitleri tahmis etmiştir. Tahmis edilen beyitlerde bazı kelime farklılıkları mevcuttur. İlk beyitteki "âhûların" kelimesi "elâların"; ikinci beyitteki "ılıdur" kelimesi "eyledür"; üçüncü beyitteki "bî-dîn" kelimesi "bendi" şeklinde tahmiste yer almaktadır. Bu tahmis, muhammes başlığı altında Fevrî Dîvânı'nda yer almaktadır.⁴

Mu'îdî, iki şairden farklı olarak gazelin sadece 5 beyitini tahmis etmiştir. Beşinci sıradaki beyiti tahmis dışında bırakan Mu'îdî, gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı sıradaki beyitlerine tahmis yapmıştır. Beyitlerin sırası aynı olduğu gibi kelimeleri de Necâtî Dîvânı'ndaki gazelle aynıdır. (Tanrıbuyurdu, 2012: 425-426)

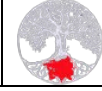
1.4. 74. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 74. gazeli (Tarlan, 1992: 183); "sandılar" redifli 7 beyitten oluşan manzumedir. Âşık Çelebi'nin tezkiresinde naklettiğine göre "Necâtî H.914 [M.1509] yılında hastalanır. Can çekişme halinde oğullarını, damadını ve has dostlarını yanına çağırır. Söz konusu "sandılar" redifli gazelini söyleyip/ yazıp ellerine verir. "Size ve şiire vedaımdır" diye veda eder; istiğfar ederek ve *Lâ ilâhe illa'llah* sözünü söyleyerek dünyadan kesilir." (Ceyhan, 2010: 43) Bu rivayetten anlaşıldığına göre; söz konusu gazel, Necâtî'nin yazdığı son şiirdir.

Bir dem iken devlet-i dünyâyı bir dem sandılar
Bu fenâ gül-zârınun 'ıyşını 'âlem sandılar

³ Aslan, Üzeyir (2009). "Mu'îdî'nin Necâtî'ye Nazireleri" Turkish Studies, 4/2 [Prof. Dr. Meserret Diriöz Hatırası] s.s. 29-78.

⁴ Fevrî Dîvânı üzerine bir doktora tezi hazırlanmaktadır. Ricamız üzerine hazırlamakta olduğu doktora tezinden bu tahmisi tarafımıza gönderen Hasan Yılmaz Bey'e teşekkür ederim.

beytiyle başlayan bu gazele, Kara Fazlî (ö.1563) ve Bursalı Rahmî (ö.1567) tarafından tahmis yapılmıştır.

Kara Fazlî, bu gazelin 5 beytini tahmis etmiştir. Tahmis edilen beyitlerin sırasında ve bazı kelimelerinde uyuşmazlık söz konusudur. Gazelin sırasıyla; birinci, üçüncü, ikinci, altıncı ve yedinci sıradaki beyitlerini tahmis etmiştir. Necâtî'nin gazelinin üçüncü beytindeki “durur” kelimesi “yatur” şeklinde; ikinci beyitteki “bünyâdını” kelimesi “gül-zârını” şeklinde; altıncı beyitteki “yüzüne kefler urup yere sürüp acıttılar” mısraı “yire sürdiler yüzün başum gibi acıtdılar” şeklindedir. Bu tahmis, Kara Fazlî Dîvânı'nda yer almaktadır. (Özkat, 2005: 257-258)

Bursalı Rahmî de Necâtî'ye ait gazelin 5 beytine tahmis yazmış olup bu beyitler sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, altıncı ve yedinci sıradaki beyitlerdir. Tahmis yazılan beyitlerde kelime farklılıkları görülmektedir. Necâtî'nin gazelinin ikinci beytinde yer alan “bünyâdını” kelimesi “gül-zârını” şeklinde; Fazlî'nin tahmisinde olduğu gibi altıncı beyitteki “yüzüne kefler urup yere sürüp acıttılar” mısraı “sürdiler yüzün yire acıtdılar başum gibi” şeklindedir. Bu tahmis Rahmî Dîvânı'nda kayıtlıdır. (Erdoğan, 2011: 287-288)

1.5. 108. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 108. gazeli (Tarlan, 1992: 198-199) “yiter” redifli, 8 beyitten müteşekkil, şairlerin çokça nazire yazdığı;

Dil kişverine zülf-i siyâhun belâ yiter
Yıkmağa bu vilâyeti ol ejdehâ yiter

beytiyle başlayan gazeldir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla dört şair bu gazeli tahmis etmiştir. Bu tahmislerden ikisine şiir mecmûaları sayesinde ulaşılmıştır. Tahmisi olan şairler; Âhî (ö.1517), Semmî (?), Yetîmî (ö.1553) ve Derzi-zâde Ulvî (ö.1585)'dir. Bu şairlerden üçünün 16. asır şairi olduğu bilinmektedir. Sadece Semmî hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Semmî'nin de bu asır şairlerinden biri olduğunu düşünmekteyiz.

Âhî, 8 beyitlik bu gazelin sadece 5 beytini tahmis etmiştir. Tahmis yazdığı beyitler; Necâtî Bey'in gazeline sırasıyla; birinci, ikinci, altıncı, beşinci ve sekizinci sırada yer alan beyitlerdir. Âhî Dîvânı'ndaki tahmis edilen beyitlerin, Necâtî Dîvânı'ndaki beyitlerle aynı olduğu, kelime farklarının olmadığı görülmektedir. (Yaman, 2014: 63-65)

Semmî, bu gazelin sadece 4 beytini tahmis etmiş olup sırasıyla; birinci, ikinci, altıncı ve sekizinci sıradaki beyitleri tahmis etmiştir. Beyitlerde kelime farkı yoktur. Bu tahmis; Belgrad Üniversite (Svetozar Markovic) Kütüphanesindeki Rso28 no'lu bir mecmûada varak 7b'de yer almaktadır.

Yetîmî, bu gazelin 5 beytine tahmis yapmıştır. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, altıncı, beşinci ve sekizinci beyitlerini tahmis etmiştir. İlk beyitte “ol” şeklindeki kelime tahmis yazılan beyitte “bir” şeklindedir. Yetîmî'nin tahmisi mevcut olan Dîvânı'nda yer almamaktadır.⁵ Bu tahmis, Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 799 no'da kayıtlı bir şiir mecmûasında varak 50b'de kayıtlıdır.

⁵ Piroğlu, Zehra (1996). “Yetîmî; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni”, Y. L. Tezi, Konya: Selçuk Üni.

Ulvî, bu gazelin sadece 8. yani mahlas beytinde yer alan birinci mısraı, yazdığı 5 bendde de tekrar etmek suretiyle bir muhammes yazmıştır. Mahlasın yer aldığı bendde beytin ikinci mısraını da kullanmıştır. Bu manzumeyi tam tahmis olarak saymamak gerekir. Ulvî de bu manzumesine “tercî’i bend” demektedir. Şairin hem Dîvânı’nda hem de şiir mecmûalarında bu manzumeye rastlanmaktadır. (Çetin, 1993: 182-183)

1.6. 175. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı’nın 175. gazeli (Tarlan, 1992: 229), 9 beyitten müteşekkil “iderler” redifli manzumedir.

Güzeller gamzeyi tekrâr iderler
Kişiyi dünyâdan bîzâr iderler

beytiyle başlayan gazele Çâkerî (ö.1495’den sonra) bir tahmis yazmıştır. Çâkerî, gazelin 5 beytine tahmis yapmış olup sırasıyla; birinci, altıncı, üçüncü, dördüncü ve sekizinci sıradaki beyitleri tahmis etmiştir. Tahmis yapılan beyitlerde bazı kelime farklılıkları görülmektedir. İlk beyitteki “dünyâdan” kelimesi “kendüden”; dördüncü beyitteki “var iken kuru yiler” ibaresi “koyup etrâk olanlar”; sekizinci beyitteki “sakın kim” ibaresi “hazer kıl” şeklinde tahmiste kayıtlıdır. Bu tahmis, Çâkerî Dîvânı’nda (Aynur, 1999) mevcuttur.

1.7. 197. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı’nın 197. gazeli (Tarlan, 1992: 239), “-dan çıkar” redifli 6 beyitlik manzumedir.

Hem-dem olan gamze-i hûn-rîzûne başdan çıkar
Gizlü râzı ‘âşıkun ol türk-i ser-hoşdan çıkar

beytiyle başlayan gazele **Mu’îdî**’nin bir tahmisi vardır. Mu’îdî, bu gazelin 5 beytine tahmis yapmıştır. Tahmis yapılan beyitler Necâtî Dîvânı’ndaki beyitlerle aynıdır. Gazelin sırasıyla; birinci, üçüncü, ikinci, beşinci ve altıncı beyitleri tahmis edilmiştir. Bu tahmis, Mu’îdî Dîvânı’nda yer almaktadır. (Tanrıbuyurdu, 2012: 424-425)

1.8. 225. Gazel

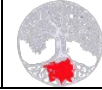
Necâtî Bey Dîvânı’nda 225. sırada bulunan gazel (Tarlan, 1992: 251-252), “-dan korkmaz” redifli 8 beyitlik manzumedir.

Şevk-i ruhsârunla dil zülf-i dü-tâdan korkmaz
Ârzû-yı genç idenler ejdehâdan korkmaz

matlâyıyla başlayan gazele Muhibbî (ö.1566) mahlaslı Kanûnî Sultan Süleyman bir tahmis yazmıştır. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, yedinci ve sekizinci sıradaki beyitlerine tahmis yapılmış olup bu beyitler Necâtî Dîvânı’ndaki beyitlerle aynıdır. Bu tahmis, Muhibbî Dîvânı’nda mevcuttur. (Yavuz, 2016: 1735-1736)

1.9. 248. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı’nın 248. gazeli (Tarlan, 1992: 262), 5 beyitten müteşekkil “imiş” redifli manzumedir.

Hâk-i pâyün tûtiyâ-yı dide-i hûn-bâr imiş
Hamdülillâh kim görecek gözlerümüz var imiş

matlarıyla başlayan gazele pek çok tesdis yazılmıştır. Buna mukabil sadece **Hilâlî** (ö.1543) tarafından bir tahmis yazılmıştır. Şair, beş beyte de tahmis yapmış olup beyitlerin sırasında ve kelimelerinde herhangi bir farklılık görülmemektedir. Bu tahmis Hilâlî Dîvânı'nda⁶ bulunmamaktadır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan No: 1972'de kayıtlı bir şiir mecmûasında varak 76a'da yer almaktadır.

1.10. 356. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 356. gazeli (Tarlan, 1992: 309) “-umdur benim” redifli 5 beyitten oluşan manzumedir.

Hırmen-i mâhı yakan âh-ı derûnumdur benüm
Çarh-ı ser-keş dostlar şimdi zebûnumdur benüm

beytiyle başlayan bu gazele **Manastırlı Celâlî**'nin (ö.1574) bir tahmisi mevcuttur. Tahmiste Necâtî'nin gazelinin beyit sırası bozulmamıştır. Ancak beyitlerin bazı kelimelerinde farklılıklar vardır. İkinci beyitteki “erişti” kelimesi “eyyâmı” beşinci beyitteki “lâle-gûnumdur” kelimesi “nîl-gûnumdur” şeklinde yer almaktadır. Bu tahmis Celâlî Dîvânı'nda mevcuttur. (Güneş, 2013: 265-266)

1.11. 439. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 439. gazeli (Tarlan, 1992: 346), “-dır bu” redifli 7 beyitten oluşan manzumedir.

Lebün ‘aksi ile yaşum görenler dir ki kandur bu
Yahûd câm-ı mahabbetde şarâb-ı ergavândur bu

matlarıyla başlayan bu müzeyyel gazele **Mu'îdî**'nin bir taştiri vardır. Taştir, tahmisin bir diğer çeşidi olup beyitlerin üzerine değil de iki mısraın arasına üçer mısra eklenerek oluşturulur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Necâtî'nin gazellerine yazılan tek taştir budur. Mu'îdî, 7 beyitlik gazelin 5 beytine taştir diğer adıyla tahmis-i mutarraf yapmıştır. Gazelin sırasıyla; birinci, üçüncü, ikinci, dördüncü ve altıncı beyitlerine taştir yapmış olup bu beyitlerde kelime farklılıkları görülmemektedir. Mu'îdî Dîvânı'nın yanı sıra (Tanrıbuyurdu, 2012: 430-431), Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa No: 285'de kayıtlı bir şiir mecmûasında varak 61b'de de bu taştir mevcuttur.

1.12. 443. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 443. gazeli (Tarlan, 347-348); “-dur bu” redifli 7 beyitlik gazeldir. Şairlerin *en fazla tahmis yazdığı gazel* olan bu manzume;

Nice kakül nice mû sünbül-i gül-bûdur bu
Dil-i ‘uşşâkı perîşân idici bûdur bu

⁶ Yağmur, Bahri (1998). “Hilâlî Dîvânı” Y. L. Tezi, Ankara Hacettepe Üni.

beytiyle başlar. Tespit edebildiğimiz kadarıyla beş şair bu gazele tahmis yapmıştır. Tahmislerden ikisi sadece şiir mecmûasında yer almaktadır. Cenâbî (ö.1561), Manastırlı Celâlî (ö.1574), Efserî (16.yy), Hayâtî (16.yy) ve Hecrî (ö.1557), tahmis yazan şairlerdir. Bu şairlerin tamamı 16. asırda yaşamıştır. Efserî hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Bilinen tek Efserî, 1568'de vefat eden Çağatay sahası şairi Sâni mahlasını da kullanan Mevlana Efserî'dir.⁷

Cenâbî Paşa, bu gazelin 5 beytini tahmis etmiştir. Gazelin sırasıyla; birinci, beşinci, dördüncü, ikinci ve yedinci sıradaki beyitlerinin tahmis edildiği manzumede bazı beyitler, Necâtî'nin beyitlerine nazaran oldukça farklıdır. İlk beyitte “gül-bû” ve “edici” şeklinde olan kelimeler tahmiste “hoş-bû” ve “idicek” şeklindedir. Necâtî'nin gazelinin beşinci beyti ise Cenâbî'de oldukça farklıdır:

Tenime ayrı erer cânıma ayrı sitemin
Tiğ-i hûn-riz-i cefâ-pîşeden ayrudur bu (Necâtî)

Gözlerün sa'yı budur cânı bedenden ayıra
Gamze-i şûh-ı cefâ-pîşeden ayrudur bu (Cenâbî)

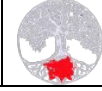
Necâtî'nin gazelinde dördüncü sırada bulunan beyitte yer alan “yürü yıllarla” ve “şol cihetten ki” kelimeleri, Cenâbî'de “ömrün oldukça” ve “gâfil olma” şeklindedir. Necâtî'nin ikinci beytinde yer alan “hal-i” ve “yâr” kelimeleri Cenâbî'de “zülf ü” ve “dost” şeklindedir. Bu tahmis, Cenâbî Dîvânı'nda mevcuttur. (Kesik, 1996: 10-11)

Celâlî, gazelin 5 beytine tahmis yapmıştır. Cenâbî gibi gazelin sırasıyla; birinci, beşinci, dördüncü, ikinci ve yedinci sıradaki beyitlerini tahmis etmiştir. Her iki şairin de aynı beyitleri aynı sıra ile tahmis etmesi tesadüf değildir. Bu manzume nazire-tahmis geleneği içerisinde değerlendirilmelidir. Tahmisteki kelime farklılıkları da Cenâbî'nin tahmisindeki kelimeler ile aynıdır. Özellikle beşinci beytin Cenâbî'nin tahmisindeki mısralarla aynı olması dikkat çekicidir. Bu tahmis, Celâlî Dîvânı'nda yer almaktadır. (Güneş, 2013: 192-194)

Efserî, bu gazelin 5 beytini tahmis etmiştir. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, dördüncü, üçüncü ve yedinci sıradaki beyitlerine tahmis yapılmıştır. Tahmis yapılan beyitlerde bazı kelime farklılıkları vardır. Necâtî'nin ilk beytinde yer alan “gül-bû” kelimesi “hoş-bû”; ikinci beyitteki “yâr” kelimesi “dost” şeklindedir. Cenâbî'ye ait tahmisteki beyitte olduğu gibi Efserî'nin tahmisinde de Necâtî'nin dördüncü beytindeki “yürü yıllarla” ve “şol cihetten ki” ibareleri, “ömrün oldukça” ve “gâfil olma” şeklindedir. Belki Necâtî Dîvânı'nın farklı nüshalarında da bu kelimeler bu şekilde yer almaktadır. Ancak şairlerin nazire geleneği içerisinde birbirlerinden gazeli görüp bir nazire-tahmis geleneği oluşturduğu da düşünülebilir. Gazeli tahmis eden şairlerin aynı asırda yaşamış olması bu düşüncemizi desteklemektedir. Bu tahmis, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan No: 1972'de kayıtlı bir şiir mecmûasında varak 74a'da yer almaktadır.

Hayâtî, bu gazelin 5 beytini tahmis etmiştir. Gazelin sırasıyla; birinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci sıradaki beyitlerini tahmis etmiş olup bu beyitlerde bazı kelime farklılıkları görülmektedir. Necâtî'nin gazelindeki dördüncü beyitte yer alan “yürü yıllarla” ibaresi “nice

⁷ Aslan, Üzeyir (2009). “Ubeydullah Han Şairi Sâni ve Türkçe Divanı” Konya: Palet Yayınları.

Yil gibi” şeklindedir. Bu tahmis, Milli Kütüphanede 06 Hk 436 no’lu şiir mecmûasında varak 11b’de kayıtlıdır.

Hecrî, bu gazelin 5 beytine tahmis yapmış olup gazelin sırasıyla; birinci, dördüncü, beşinci, ikinci, yedinci sıradaki beyitlerine tahmis yapmıştır. Beyitlerde bazı kelime farklılıkları görülmektedir. Özellikle ilk beytin ikinci mısraı oldukça farklıdır. Necâtî’de “dil-i ‘uşşâkı perişân edici budur bu” şeklinde olan mısra, Hecrî’de “dostlar işte benim istediğim budur bu” şeklindedir. Yine Necâtî’nin gazelinin dördüncü beytinin ilk mısraı; “yürü yıllarla yelersen yetemezsin ey dil” şeklinde iken, Hecrî’de “etegin bâd-ı sabânun tutamazsın ey dil” şeklindedir. Necâtî’de ikinci beyitte “hâl”; beşinci beyitte “tenime” ve “hûn-riz” olan kelimeler Hecrî’de “zûlf”, “cânıma” ve “gamze” şeklindedir. Bu tahmis, Hecrî Dîvânı’nda kayıtlıdır. (Zülfe, 2010: 195-196)

1.13. 522. Gazel

Necâtî Dîvânı’nın 522. gazeli (Tarlan, 1992: 382-383) “-ına” redifli, 7 beyitten müteşekkil, şairlerin en çok tahmis yaptığı gazellerden biri olup;

Getürmüş hâl-i müşgînin hümâyûn zülfi yanına
Ne hoş şeh-bâzdur gör kim beg ilter âşiyânına

matlayla başlamaktadır. Bu gazele, dört şair tahmis yazmıştır. Tahmislerden dördü de şiir mecmûalarında kayıtlıdır. Tahmis yazan şairler Remzî (ö.1533), Fehmî (16.yy), Mihrî Hatun (ö.1461) ve Nefisî (16.yy)’dir. Bu şairlerden Mihrî Hatun, Necâtî’nin çağdaşı olup ona yazdığı nazirelerle tanınmaktadır.⁸

Fehmî, Necâtî Bey’in 7 beyitlik gazelinin bütün beyitlerini tahmis etmiştir. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, beşinci, altıncı, dördüncü ve yedinci sıradaki beyitleri tahmis edilmiştir. Beyitlerde bazı kelime farklılıkları mevcuttur. Necâtî’nin gazelinin ikinci beytinde “nâsîh” olan kelime “vâiz”; üçüncü beytinde “benzerem” olan kelime “bakmazam”; beşinci beyitte “döndüm” olan kelime “benzer” şeklinde tahmiste yer almaktadır. Bu tahminin iki ayrı şiir mecmûasında kayıtlı olduğu görülmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih No: 4078’de kayıtlı şiir mecmûasında varak 8a’da yer alan tahminin -varaklar eksik olduğu için- sadece dört bendi tamdır. Tahminin tam hali, Millî Kütüphane’de No: 06 Hk 436’da kayıtlı bir şiir mecmûasınının 37b-38a varakları arasında bulunmaktadır.

Aynı mecmûanın 36b-37a varaklarında **Nefisî**’nin tahmisi kayıtlıdır. Nefisî de bu gazelin bütün beyitlerini tahmis etmiştir. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, beşinci, altıncı, dördüncü ve yedinci sıradaki beyitlerine tahmis yapmış olup beyitlerde bazı kelime farklılıkları görülmektedir. Necâtî’nin gazelinin ikinci beytinde “nâsîh” olan kelime “vâiz”; beşinci beyitte “eridim nâr-ı şevkinden” şeklindeki ibare “yanarım bezm-i şevkinde”; aynı beyitte “kendi” olan kelime “dâ’im” şeklinde yer almaktadır.

Remzî, diğer şairlerden farklı olarak bu gazelin sadece 5 beytini tahmis etmiştir. Gazelde üçüncü ve dördüncü sıradaki beyitler tahmis dışında bırakılmış olup beyitlerde birkaç kelime farklılığı mevcuttur. Gazelin ikinci beytinde “etme ey nâsîh” olan ibare tahmiste “eyleme

⁸ Hakverdioğlu, Metin (2009). “Mihrî Hâtun’un Necâtî Bey’in Şiirlerine Nazîreleri” Turkish Studies, Volume 4/2, s.s. 555-584.

zâhid” şeklindedir. Remzî, Nefisî ve Fehmî'nin tahmisleri naziredir. Her üç tahminin ilk bendinin ilk mısraı benzerdir. Remzî ve Fehmî'nin tahmislerinde bazı bendler tamamıyla aynıdır. Bu durum tahminin Remzî'ye mi yoksa Fehmî'ye mi ait olduğu sorusunu akla getirmektedir. Ancak Fehmî gazelin tamamını, Remzî ise 5 beytini tahmis etmiştir. Remzî'nin bu tahmisi iki farklı mecmûada görüldüğünden “müstensih hatası vb” ihtimaller ortadan kalkmaktadır. Remzî'nin bu tahmininin bir nüshası; Süleymaniye Kütüphanesi Fatih No: 3849'da kayıtlı şiir mecmûasında varak 11b'de mevcuttur. Diğeri; Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1972 numarada kayıtlı şiir mecmûasında varak 51b'de bulunmaktadır.

Kanaatimizce her üç tahmis de **Mihri Hatun**'un tahminine nazire olarak yazılmıştır. Mihri Hatun üç şairden de önce yaşamıştır. Fehmî'nin tahmininin bulunduğu mecmûada Mihri Hatun'un da tahmininin yer alması [Millî Kütüphane No: 06 Hk 436, v.8a-8b] gazelin nazire geleneği içerisinde tahmis edildiğine işaret eder. Mihri Hatun, gazelin tamamını tahmis etmiştir. Fehmî ve Nefisî de beyitlerin tamamını tahmis etmiştir. Ayrıca beyitlerin tahmis edilme sıraları da her üç şairde aynıdır. Mihri, gazelin sırasıyla, birinci, ikinci, üçüncü, beşinci, altıncı, dördüncü ve yedinci sıradaki beyitlerini tahmis etmiştir. Fehmî ve Nefisî'nin de bu sırayı bozmadan tahmis yaptığı görülmektedir. Nefisî ve Mihri'de görülen kelime farklılıkları da aynıdır. Mihri'nin tahmisi Dîvânı'nda da yer almaktadır. (Arslan, 2018: 175)

1.14. 599. Gazel

Necâti Bey Dîvânı'ndaki 599. gazel (Tarlan, 1992: 418), 7 beyitten müteşekkil “-dan gayrı” redifli manzumedir.

Dime kim yârda yok cevr ü cefâdan gayrı
Ne dilersen bulınur mihr ü vefâdan gayrı

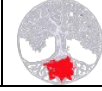
beytiyle başlayan gazele **Bursalı Rahmî**'nin (ö.1567) bir tahmisi mevcuttur. Necâti'nin gazelinin 5 beytini tahmis yapmıştır. Gazelin sırasıyla; birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ve yedinci sıradaki beyitleri tahmis edilmiştir. Tahmis yapılan beyitlerde sadece birkaç kelime farklılığı bulunmaktadır. Necâti'nin gazelinin üçüncü beytindeki “elif-i kâmetin” ve “gönlümü eğleyemez kimse” ifadeleri tahmiste “şol elif kâmetün” ve “beni kim egleye 'âlemde” şeklindedir. Beşinci beyitteki “garaz” ve “murâd” kelimeleri tahmiste “ümîd” ve “garaz” şeklindedir. Bu tahmis Rahmî Dîvânı (Erdoğan, 2011: 284-285) dışında çeşitli şiir mecmûalarında da [06 Mil Yz A 803, 70b-71a; 06 Mil Yz A 1641, 264a; Sermet Çifter Kütüphanesi No: 1083, 5a-5b] kayıtlıdır.

1.15. 609. Gazel

Necâti Bey Dîvânı'nda 609. sırada yer alan gazel (Tarlan, 1992: 422), 6 beyitlik “-ı ko şimdi” redifli manzumedir.

Sufî kerem it nûş idelüm câmı ko şimdi
Gül devri-durur fikr-i serencâmı ko şimdi

beytiyle başlayan gazele 19. asır şairlerinden **Mustafa Aşkî**'nin (ö.1860) bir tahmisi vardır. Aşkî, Necâti'nin gazelinin beyitlerinin sırasına uygun bir şekilde tamamını tahmis etmiştir. Tahmis yapılan bazı beyitler Tarlan'ın neşrindeki beyitlerle tam olarak aynı değildir. İkinci beyitteki “ölümlüsü durur il” ibaresi tahmiste “mürdesi hep halk” şeklindedir. Üçüncü beyitteki

“durur gel beri” ibaresi tahmiste “atalum mey-i” şeklindedir. Aşkî Dîvânı’nda yer alan bu tahmis (Yapa, 2007: 144-145) yazılan en son tahmislerden biridir.

1.16. 616. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı’nın 616. gazeli (Tarlan, 1992: 426), 5 beyitten müteşekkil “-ler gibi” redifli manzumedir.

Kaşların şol gamze-i hûn-rîz râmîler gibi
Kim saçun derbendini kesdi harâmîler gibi

beytiyle başlayan gazele **Figânî**’nin (ö.1532) bir tahmisi vardır. Figânî, Necâtî’nin 5 beyitlik gazelinin bütün beyitlerini tahmis etmiştir. Necâtî’nin gazelinde üçüncü ve dördüncü sırada bulunan beyitler tahmiste yer değiştirmiş olup beyitlerde herhangi bir kelime farklılığı görülmemektedir. Tahmis Figânî Dîvânçesi’nde (Karahan, 1966) mevcuttur.

1.17. Dîvânda Olmayan Gazel

Muhibbî Dîvânı’nda rastladığımız bir tahmiste Necâtî Bey Dîvânı’nda olmayan bir gazele tahmis yapıldığı anlaşılmaktadır. Muhibbî’nin 6 bendden müteşekkil bu tahmisi “bilür” redifli bir gazele yapılmıştır. Son bendde Necâtî’nin adının zikredilmiş olması ve Necâtî’nin başka bir gazeline de tahminin bulunması bu gazelin Necâtî’ye ait olduğu intibai uyandırmaktadır. Tahmis yazılan gazel şöyledir:

Bî-derd-i ‘ışk âteş-i ‘ışkı neden bilür
Kadr-ı gül-i şükûfteyi murg-ı çemen bilür

Dil zevk ider lebinden işitse cevâb-ı telh
Hazz-ı nebâtî tûtî-i şekker-şiken bilür

Sorma hadîs-i tîşe-i Ferhâd’ı Husrev’e
Ol sergüzeşti kendü başından geçen bilür

Zâhid kelâm-ı ‘ışk degül kâbil-i beyân
Her kimse anı anlaya-bilmez bilen bilür

İy gonca hâl-i zâr-ı şehîdân-ı ‘ışkumı
Sahrâ-yı gamda lâle-i hûnîn-kefen bilür

Sor şân-ı nüktedana Necâtî nükâtını
Husrev-i ma’ânî-i kelimâtı hasen bilür (Yavuz: 2016: 1732-1733)

Necâtî Bey’in “bilir” redifli dört gazeli vardır. Bunlardan üçü (G.64, G.87, G.204) kafiye vb. açıdan yukarıdaki gazelden oldukça farklıdır. Ancak diğer gazel (G.156), kafiye vb. açıdan Muhibbî’nin tahmindeki bu gazelle benzer özelliklere sahiptir. Yaptığımız taramalarda bu gazelin Sehâbî (ö.1563) adına kayıtlı olduğu anlaşılmıştır. Sehâbî Dîvânı’nda bu gazelin 7 beyit olduğu görülmektedir. (Bayak, 2017: 45) Sehâbî ve Muhibbî arasında bir ünsiyetin olduğu

bilinmektedir.⁹ Acaba gazel sehven mi Necâtî'ye ait gösterilmiştir yoksa Sehâbî, beyitlerinde hayranlığını gizleyemediği Necâtî'nin gazelini kendi adına mı kaydetmiştir. Kanaatimizce bu gazel Necâtî'ye aittir. Zira Osmanlı'nın en ihtişamlı padişahının yaptığı bir hatayı tashih edecek muhakkak güçlü bir şair çevresi vardı.

2. TEDSİS YAZILAN GAZELLERİ

Necâtî Bey'in gazellerine az da olsa tesdis yapıldığı da görülmektedir. Tesdis, "altılama" manasında olup beytin üzerine dört mısra daha eklenerek oluşturulan müseddesin adıdır. Tahmisten farklı olarak bir mısra daha eklenilir.

2.1. 62. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 62. gazeli (Tarlan, 1992: 177-178) 7 beyitlik "-a berâber" redifli manzumedir.

İtdi gözümün yaşını 'ummâna berâber
Ol lâle-ruhun işleri var kana berâber

matlâyıyla başlayan bu gazele **Lutfî** (18.yy) tarafından tesdis yapılmıştır. 6 bendden oluşan tesdiste Necâtî'nin gazelinin beyit sırasından farklı olarak ikinci beytin çıkarıldığı görülmektedir. Beyitlerin kelimeleri de Necâtî'nin gazelindeki beyitlerle tamamen aynıdır. Bu tesdis Necâtî'nin gazellerine yazılan diğer tesdislerden farklıdır. Diğer tesdisler Necâtî'nin sadece bir beytine yazılırken Lutfî'nin manzumesinde gazelin farklı beyitlerine de yazılmıştır. Bu tesdis Lutfî Dîvânı'nda yer almaktadır. (Dolat, 2014: 115-116)

2.2. 248. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 248. gazeli (Tarlan, 1992: 416), "imiş" redifli 5 beyitlik manzumedir.

Hâk-i pâyün tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
Hamdü li'llah kim görecek gözlerümüz var imiş

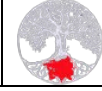
matlâyıyla başlayan gazele **Bursalı Rahmî** ve **Kabûlî**'nin (ö.1592) tesdisi vardır. İki şair de sadece matla beytini alarak 5 bendde tekrar etmiştir. Rahmî'nin tesdisi Dîvânı dışında (Erdoğan, 2011: 266-268) bazı şiir mecmûalarında da [Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan: 1972,166a; 06 Mil Yz 3940, 98a] yer almaktadır. Kabûlî'nin tesdisi Dîvânı'nda mevcuttur. (Erdoğan, 2008: 499)

2.3. 595. Gazel

Necâtî Bey Dîvânı'nın 595. gazeli (Tarlan, 1992: 416), "seni" redifli 7 beyitlik manzumedir.

Dünyâyı bir yana kosalar bir yana seni
Bana seni gerek seni ey bî-vefâ seni

⁹ "Sehâbî'nin Sultan Süleymân'ın yakından ilgilendiği şairler arasında olduğu gerek kendi gerekse ondan bahseden kaynakların ittifakla bahsettiği hususlardandır..." (Bayak, 2017: 7)

beytiyle başlayan gazel, Yunus Emre'nin meşhur mısraını hatırlatmaktadır. Bu gazelin sadece ilk beytine üç şair tarafından tesdis yapılmıştır. **Aşkî** (ö.1577), **Belîğî** (ö.1562) ve **Vâhidî** (16.yy), yukarıda verilen beyti tüm bendlerde tekrar etmek suretiyle tesdis yazmışlardır.

Belîğî ve Vâhidî'nin tesdisleri aynı şiir mecmûasında yer almaktadır. Bu tesdisleri nazire-tesdis geleneği içerisinde değerlendirebiliriz. Her üç şairin de tesdisi 6 bendden müteşekkildir. Belîğî ve Vâhidî'nin tesdisleri Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4962'de kayıtlı bir şiir mecmûasının 254b-255b varakları arasında kayıtlıdır. Aşkî'nin tesdisi Dîvânı'nda yer almaktadır. (Pala, 1983: 107-108)

SONUÇ

Toplamda 24 şaire ait 31 tahmis tespit edilmiştir. 31 tahmisten bir tanesi taştir yani mutarraf tahmistir. Necâtî Bey'in gazellerine en fazla tahmis yapan şairler Celâlî, Rahmî ve Mu'îdî olup her birinin üç tahmisi bulunmaktadır. Muhibbî 2; Âhî, Aşkî Mustafa, Bâkî, Cenâbî, Çâkerî, Efserî, Fazlî, Fehmî, Fevrî, Figânî, Hayâtî, Hecrî, Hilâlî, Mihrî, Nazmî, Nefîsî, Remzî, Semmî, Ulvî ve Yetîmî de birer tahmis yazmıştır.

Bu şairlerin %75'i yani 18 şair 16. asırda yaşamıştır. 3 şair 15. asır, bir şair de 19. asır şairidir. 17 ve 18. asırdan Necâtî'ye tahmis yazan bir şair tespit edilememiştir. Bu durumu, büyük şairlerin yetişmesiyle birlikte Necâtî tesirinin 16. asırdan sonra azalmış olmasına bağlayabiliriz. Necâtî'nin bir gazeline ilk defa tahmis yazan şairin Mihrî Hatun olduğunu düşünmekteyiz. Tespitlerimize göre en son tahmis yazan şair de Aşkî Mustafa'dır.

Necâtî Bey'in 17 farklı gazeline tahmis yapılmıştır. Bu gazellerin 16'sının Necâtî Dîvânı'nda yer aldığı görülmektedir. Muhibbî Dîvânı'ndaki bir tahmiste Necâtî Bey'in Dîvânı'na girmemiş bir gazel tespit edilmiştir. Bu durum bize, tahmislerin bir şaire ait yeni şiirlerin ortaya çıkmasında önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

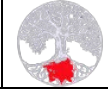
Şairlerin 5 tahmis ile en fazla tahmis yaptığı gazeli; Dîvân'da 443. sırada bulunan "dur bu" redifli 7 beyitlik gazeldir. 108. ve 522. gazele dört tahmis; 67. gazele üç tahmis, 3. ve 74. gazele iki; 1., 175., 197., 225., 248., 356., 439., 599., 609. ve 616. gazeline birer tahmis yazıldığı tespit edilmiştir. Şairlerin yazdıkları tahmisler bakımından Necâtî'ye ait gazellerin, Tarlan'ın neşrindeki gazellerle uyuşmadığı görülmektedir. Şairler, genellikle beyitlerin sırasında ve kelimelerinde bazı tasarruflarda bulunmuşlardır.

Necâtî'nin gazellerine yazılan tahmislerin şiir mecmûalarında çokça yer aldığı görülmektedir. Bunun sebebi bir nazire-tahmis geleneği oluşmuş olmasından ötürüdür. Aynı gazellere aynı sayıda ve hatta beyitlere aynı sırayla tahmis yazılması, bu düşüncemizi desteklemektedir. Şairler "ben daha iyi tahmis yazarım" anlayışıyla bir rekabet içerisinde aynı gazellere tahmis yapmışlardır.

Genel olarak yazılan tahmisleri şu şekilde toparlayabiliriz:

Tahmis Yazılan Gazelleri	Beyit Sayısı	Tahmis Yazarlar	Bend Sayısı	Beyitlerin Sırası	Kelime Farkı
Aldum agzun ölçüsini zerre denlü yok vefâ Pür-cefâsın hey güneş yüzlü habîbüm Mustafâ (1. Gazel)	5	Nazmî (ö.1555)	5	1. 2. 3. 4. 5	Var
Halk-ı 'âlem bir yana oldu bu şeydâ bir yana Gülşen-i kûyun komazam olsa dünyâ bir yana (3. Gazel)	9	Celâlî (ö.1574)	7	1. 2. 3. 4. 5. 6. 9	Var
		Rahmî (ö.1567)	5	1. 3. 5. 6. 7	Var
Bir âlây oldı perî şivelü âhû begler Gözi âhûların âlâyına yâ Hû begler (67. Gazel)	6	Bâkî (ö.1600)	6	1. 2. 4. 5. 3. 6	Yok
		Fevrî (ö.1571)	6	1. 2. 3. 5. 4. 6	Var
		Mu'îdî (ö.1585)	5	1. 2. 3. 4. 6	Yok
Bir dem iken devlet-i dünyâyı bir dem sandılar Bu fenâ bâzârınun 'ayşın da 'âlem sandılar (74. Gazel)	7	Fazlî (ö.1563)	5	1. 3. 2. 6. 7	Var
		Rahmî (ö.1567)	5	1. 2. 3. 6. 7	Var
Dil kişverine zülf-i siyâhun belâ yiter Yıkmağa bu vilâyeti ol ejdehâ yiter (108. Gazel)	8	Âhî (ö.1517)	5	1. 2. 6. 5. 8	Yok
		Semmî (?)	4	1. 2. 6. 8	Yok
		Yetîmî (ö.1553)	5	1. 2. 6. 5. 8	Var
		Ulvî (ö.1585)	5	Her bendde 8. beytin ilk mısraı tekrar edilmiştir.	Yok
Güzeller gamzeyi tekrâr iderler Kişiyi kendüden bîzâr iderler (175. Gazel)	9	Çâkerî (ö.1495'ten sonra)	5	1. 6. 3. 4. 8	Var

Hem-dem olan gamze-i hûn-rîzûne başdan çıkar Gizlü râzî 'âşıkun ol türk-i ser-hoşdan çıkar (197. Gazel)	6	Mu'îdî (ö.1585)	5	1. 3. 2. 5. 6	Yok
Şevk-i ruhsârunla dil zülf-i dü-tâdan korkmaz Ârzû-yı genç idenler ejdehâdan korkmaz (225. Gazel)	8	Muhibbî (ö.1566)	5	1. 2. 3. 7. 8	Yok
Hâk-i pâyün tûtiyâ-yı dide-i hûn-bâr imiş Hamdülillâh kim görecek gözlerümüz var imiş (248. Gazel)	5	Hilâlî (ö.1543)	5	1. 2. 3. 4. 5	Yok
Hırmen-i mâhı yakan âh-ı derûnumdur benüm Çarh-ı ser-keş dostlar şimdi zebûnumdur benüm (356. Gazel)	5	Celâlî (ö.1574)	5	1. 2. 3. 4. 5	Var
Lebün 'aksiyle yaşımı görenler dir ki kandur bu Yahûd câm-ı mahabbetde şarâb-ı ergavândur bu (439. Gazel)	7	Mu'îdî (ö.1585)	5 (Taştir)	1. 3. 2. 4. 6	Yok
Nice kakül nice mû sünbül-i gül-bûdur bu Dil-i 'uşşâkı perîşân idici bûdur bu (443. Gazel)	7	Cenâbî (ö.1561)	5	1. 5. 4. 2. 7	Var
		Celâlî (ö.1574)	5	1. 5. 4. 2. 7	Var
		Efserî (16.yy)	5	1. 2. 4. 3. 7	Var
		Hayâtî (16.yy)	5	1. 3. 4. 5. 7	Var
		Hecrî (ö.1557)	5	1. 4. 5. 2. 7	Var
Getürmüş hâl-i müşgînin hümâyûn zülfi yanına Ne hoş şeh-bâzdur gör kim beg ilter âşiyânına (522. Gazel)	7	Fehmî (16.yy)	7	1. 2. 3. 5. 6. 4. 7	Var
		Mihrî (ö.1461)	7	1. 2. 3. 5. 6. 4. 7	Var
		Nefîsî (16.yy)	7	1. 2. 3. 5. 6. 4. 7	Var
		Remzî (ö.1533)	5	1. 2. 5. 6. 7	Var

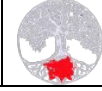

Dime kim yârda yok cevri ü cefâdan gayrı Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı (599. Gazel)	7	Rahmî (ö.1567)	5	1. 2. 3. 5. 7	Var
Sufi kerem it nûş idelüm câmi ko şimdi Gül devri-durur fikr-i serencâmı ko şimdi (609. Gazel)	6	Aşkî (ö.1870)	6	1. 2. 3. 4. 5. 6	Var
Kaşların şol gamze-i hûn-rîz râmîler gibi Kim saçun derbendini kesdi harâmîler gibi (616. Gazel)	5	Figânî (ö.1532)	5	1. 2. 4. 3. 5	Yok
Bî-derd-i 'ışk âteş-i 'ışkı neden bilür Kadr-ı gül-i şükûfteyi murg-ı çemen bilür (Dîvânda Yoktur)	6	Muhibbî (ö.1566)	6	-----	----

Necatî'nin gazellerine yazılan tesdislerin tahmîslerden çok daha az olduğu görülmektedir. Toplamda Necatî'nin 3 gazeline yazılan, 6 farklı şaire ait 6 tesdis tespit edilmiştir. Bu tesdislerden sadece Lutfî'ye ait olan manzume tam tesdis sayılmaktadır. Diğer tesdislerde Necatî'nin gazellerinin sadece matla beyti her bendde tekrar edilmiştir.

Genel olarak tesdisleri şu şekilde toparlayabiliriz:

Tesdis Yazılan Gazelleri	Beyit Sayısı	Şairler	Bend Sayısı	Müseddes Yapılan Beyitler
İtdi gözümün yaşını 'ummâna berâber Ol lâle-ruhun işleri var kana berâber (62. Gazel)	7	Lutfî (18.yy)	6	1. 3. 4. 5. 6. 7
Hâk-i pâyün tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş Hamdü li'llah kim görececek gözlerümüz var imiş (248. Gazel)	5	Kabûlî (ö.1592)	5	1. beyit her bendde tekrar edilmiştir.
		Rahmî (ö.1567)	5	1. beyit her bendde tekrar edilmiştir.
Dünyâyı bir yana kosalar bir yana seni Bana seni gerek seni ey bî-vefâ seni (595. Gazel)	7	Aşkî (ö.1577)	6	1. beyit her bendde tekrar edilmiştir.
		Belîğî (ö.1562)	6	1. beyit her bendde tekrar edilmiştir.
		Vâhidî (16.yy)	6	1. beyit her bendde tekrar edilmiştir.

Necâtî Bey, Dîvân şiiirinin kurucuları arasında yer aldığı için onun şiiirlerine pek çok nazire ve tahmisin yazılması doğaldır. Şiiir mecmûalarında manzumeleri en fazla kayıtlı olan şiiirlerin başında gelmektedir. Özellikle 15. ve 16. asır şiiirler gazellerine pek çok nazire yazmıştır. 16. asırdan sonra güçlü şiiirlerin yetişmesiyle birlikte tesirinin azaldığı görülse de Bâkî ve Muhibbî gibi pek çok şiiirin gazellerine tahmisler yapması onun birinci sınıf şiiirlerden biri olduğunu göstermektedir.

REFERENCES

- AKÜN, Ömer Faruk (2014). “Dîvân Edebiyatı” İstanbul: İsam Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet (2018). “Mihri Hatun Dîvânı” Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AYNUR, Hatice (1999). “15. yy. Şiiiri Çâkerî ve Dîvânı” İstanbul: Yenilik Basımevi.
- BAYAK, Cemal (2017). “Sehâbî Dîvânı” Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- CEYHAN, Âdem (2010). “Bazı Şiiirlerimizin Son Sözlere/ Son Şiiirleri” *Üniversitemizden*, Sayı: 17, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayını, s.s. 43-47,
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (2001). “Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlili” İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ..... (Tarihsiz). “Necâtî Bey Dîvânı (Seçmeler)” İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- ÇETİN, İsmail (1993). “Derzî-zâde Ulvî, Hayatı Edebi Şiiisyeti ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni” Y.L. Tezi, Fırat Üniversitesi.
- ÇETİN, Kamile (2016). “Mektep Sahibi Bir Şiiir Olarak Necâtî Bey” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı], Sayı 5, s.s. 245-262.
- DİLÇİN, Cem (2005). “Örneklerle Türk Şiiir Bilgisi” Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DOLAT, Mustafa (2014). “Dîvân-ı Lutfî” Y.L. Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.
- ERDOĞAN, Mustafa (1997). “Türk Edebiyatında Muhammes” Y.L. Tezi, Kırıkkale Üniversitesi.
- ..... (2008). “Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı” Dr. Tezi, Gazi Üniversitesi.
- ..... (2011). “Bursalı Rahmî Dîvânı” Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ERSOY, Asu (2015). “Necâtî Beğ Dîvânı’nda İsim + Yardımcı Fiil Yapısındaki Bazı Birleşik Fiillerde Ad Aktarması İlişkileri” *Turkish Studies*, Volume 10/8 s.s. 1035-1058.
- GÖKALP, Haluk (2012). “Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri” (Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, Ed: Mehmet Aça vd.) İstanbul: Kesit Yayınları, s.s.188-468
- GÜNEŞ, Murat (2013). “Manastırlı Celâl Bey Dîvânı” Y.L. Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi.
- İPEKTEN, Haluk (2007). “Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz” İstanbul: Dergâh Yayınları.

- KARAHAN, Abdülkadir (1966). “Figânî ve Divânçesi” İstanbul.
- KAYA, Bayram Ali (2006). “Necâtî Bey” İslâm Ansiklopedisi, Cilt 36, s.s. 477-478.
- ..... (2013). “Necâtî Bey” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.
- KESİK, Bayhan (1996). “Cenâbî Paşa Dîvân” Y.L. Tezi, Fırat Üniversitesi.
- KURNAZ, Cemal ve ÇELTİK, Halil (2011). “Divan Şiiri Şekil Bilgisi” İstanbul: H Yayınları.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). “Bâkî Divanı Tenkitli Metin” Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ÖZKAT, Mustafa (2005). “Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı” Y.L. Tezi, Marmara Üniversitesi.
- PALA, İskender (1983). “Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı” Dr. Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- ..... (1998). “Necâtî Bey” İstanbul: Timaş Yayınları.
- SİNAN, Ahmet Turan (2005). “Necâtî Beg Dîvânı'ndaki Deyimler Üzerine” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, s.s. 107-114.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1973). “Edebiyat Lügati” (Haz: Kemâl Edib Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitapevi.
- TANRIBUYURDU, Gülçin (2012). “Mu'îdî Dîvân” Dr. Tezi, Kocaeli Üniversitesi.
- TARLAN, Ali Nihat (1992). “Necâtî Bey Dîvânı” Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÜST, Sibel (2011). “Edirneli Nazmî Dîvânı” Dr. Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- YAMAN, Yalçın (2014). “Âhî Dîvânı” Y.L. Tezi, Marmara Üniversitesi.
- YAPA BIYIK, Melek (2007). “Aşkî Mustafa Dîvânı” Dr. Tezi, Marmara Üniversitesi.
- YAVUZ, Kemal ve YAVUZ Orhan (2016). “Muhîbbî Dîvânı” İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- ZÜLFE, Ömer (2010). “Hecrî Dîvân” Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.